

# זעקת הלב

## מבוא

מדוע יש לקרוא את סיפוריהם ועדויותיהם של הניצולים, להפנים אותם, לחרות אותם בזיכרוננו?

ששת מיליוני היהודים שנרצחו בשואה לא יכלו לספר את סיפורם ולעומתם, הניצולים - רבים מהם - ממאנים בתוקף להיזכר בימים ההם. רק קומץ מתוכם העזו לשתף אותנו בחוויותיהם, ואזרו כוח לפתוח לנו אשנב אל עברם.

אתם, הקוראים, האם יש בכם די אומץ להתעמת בכל ישותכם עם קורותיהם של הניצולים?

על המוראות שפקדו את העדים האלה תוכלו ללמוד מתקציר קורותיהם, והמסופר בעדותם אינו אלא טיפה אחת בים ייסוריהם.

הכותבים בחוברת הזאת הם חברי 'עלומים', האגודה הישראלית של "ילדים שהוסתרו" בצרפת בשנות השואה. אחדים מהם קיבלו עליהם גם להופיע בפני ציבורים שונים ולספר את קורותיהם בשואה.

בעוד שנים מספר רק "זעקות הלב" שהועלו על הכתב יגלו לנו, ולו רק במעט, מה היה גורלם של הילדים ה יהודים האלה שילדותם נגזלה מהם.

עלומים, ניסן תשס"ו (אפריל 2006)

## תודתנו

ליד ושם, ולעמי שטרנשוס - רכז הוצאה לאור על עזרתם היעילה והידידותית להגשמת פרויקט זה.

ללאורה פלצי על הגהותיה הרבות;

לברטה בדחי, מריאן פיקאר ולדורה וינברגר היוזמות והמוציאות לפועל של חוברת זו.

## פתח דבר

ללא עדותם של הניצולים היה נשאר הממד האנושי של השואה וזוועותיה ייוותר עניין לספקולציות, ואולי גם לאי הבנה.

הקרבת עצמם אינם יכולים להשמיע קולם; אבל מפיהם של הילדים שהוסתרו ניתן לחשוף משהו מחיי היומיום שלהם, להבין – ככל שהדבר אפשרי – את השפלתם ואת כאבם, על שהופרדו מהוריהם, את תחושת העקירה משורשיהם שהייתה מנת חלקם, ואת דחף ההישרדות שגבר על כל השאר.

מרביתם לא שהו במחנות ההשמדה, אבל אלה מביניהם שחוו על בשרם את אמי הכליאה במחנות הריכוז בצרפת – כמו ג'ורס, ריוזאלט ואחרים, והוצאו משם בהותירם אחריהם הורים, סבים, אחים ואחיות, הללו תמיהים עד היום על עצם קיומם. עדותם של "ילדים מוסתרים" אלה היא כואבת. הם טולטלו בין מוסדות ומשפחות אומנה, אחדים הוחבאו במנזרים או הועברו בחשאי אל מעבר לגבול; המשותף לכולם – פחד מן המשטרה הצרפתית והגסטאפו, וחרדה מפני גירוש והשמדה.

בחוברת זו נאספו דברים שראו אור בכתב העת *Mémoire Vive*.

הם נכתבו בידי גברים ונשים שילדותם ונעוריהם נגזלו מהם, ופצעיהם ממאנים להגלית.

העובדה כי עדויות אלו נמסרו על ידי "ילדים" החיים כיום בישראל זו ההוכחה שהם שרדו וניצלו. אין לשכוח כי "ילדים" אלו חייבים את הישרדותם לתושייה ולאומץ הלב שגילו, אולם גם למוסדות ואנשים פרטיים, יהודים ולא יהודיים, שעשו לטובת הצלתם. אין לכותבי הדפים שלפניכם כל יומרה ספרותית. הדברים כתובים בסגנון מאופק, אבל אלה עדויות על השואה בצרפת שאי אפשר להתעלם מהן, עדויות הניתנות לאחר שישים שנות דממה שהם גזרו על עצמם.

## שלושת האבות שלי, שלוש האימהות שלי

**זו התמונה חסרת הקשר למציאות ונטולת ההיגיון שעולה בדמיוני לפעמים, בשעות הקטנות של הלילה, כשאני מתקשה להירדם. אולי זה חלום שחוזר על עצמו.**

בתום יומי האחרון עלי אדמות אני מגיע לפתחי השמיים. על הפקיד בשער לרשום את פרטי.

הוא מבקש לדעת את שמי: איזה מכל השמות שהיו לי, אני שואל. הפקיד מחייך בסבלנות וממשיך: מה שמות הוריי? אילו משלושת האבות ושלוש האימהות, אני שואל אותו. ברגע זה מופיעים בצד שערי השמים כל ששת הורי. אבי שהוליד אותי ואמי שילדה אותי, בדמותם כפי שאני זוכר אותם כשהייתי בן שש וחצי. הם הומתו באושוויץ כשמלאו לי שמונה שנים. לצדם עומדים דוד ז'יל ודודה ז'אן, מצילי מצרפת שסיכנו את חייהם ואת חיי משפחתם כדי לשמור על חיי ילד יהודי פליט ונרדף, בודד ורעב. הם הוכרו כחסידי אומות העולם על ידי "יד ושם". ולידם אבי ואמי שאליהם הגעתי אחרי המלחמה בגיל שנים עשרה: הם אימצו אותי כעבור שנה ונתנו לי אהבת הורים וחיים חדשים, תמכו בי ואפשרו את המשך קיומי.

התבוננתי בתמיהה בשש הדמויות: אבי היה בן ארבעים כשנשמתו עלתה השמימה דרך הארובה באושוויץ, אבל אני ראיתי אותו עתה צעיר יותר: הוא אחז בחוזקה בידי הקטנה (הייתי בן ארבע וחצי) ומיהר איתי הביתה: אנחנו עוברים ליד בית הכנסת העולה באש ב"ליל הבדולח"\*. כמעט ולא ראיתי אותו מאז. עד לגירוש הוא נהג לצאת מוקדם לפנות בוקר: הוא עבד עד מאוחר, עד הלילה, בעבודת כפייה עבור הצבא הגרמני.

את אמי ראיתי מחייכת אלי בעצב; הייתי איתה במחנה גירס במשך כחצי שנה; היא עשתה הכול כדי להקל עלי, להאכיל אותי, להגן עלי, עד שמסרה אותי לזרים, בתקווה שאשרוד, והם הוציאו אותי משם והביאו אותי למקומות מסתור.

בשנות המסתור הייתי, בתקופות מקוטעות, אצל דוד ז'יל ודודה ז'אן. הייתי לילד שלהם לכל דבר, למעט שמי האמיתי והשמות הבדויים שניתנו לי כשהועברתי למקומות מחבוא אחרים. דוד ז'יל ודודה ז'אן גם לא הרשו לי לקרוא להם בשם אבא ואמא. הם הסבירו לי שאחרי המלחמה אמצא את הורי ואחזור אליהם, ואין לאבד את התקווה. לכן הם יהיו לי לאבא ואמא לזמן קצר בלבד, אך לא אקרא להם בשמות אלה. פעמים רבות היו בסכנת מוות בגללי, וחוויתי איתם את הרגעים הקשים – ואלה קירבו אותנו עוד יותר. הם היו בגיל של הורי כשנפרדתי מאמי במחנה.

אמי ואבי שנתנו לי את שמם עיצבו את חינוכי ואת אישיותי.

הם הנחילו לי את דפוסי המחשבה ואת ראיית עולמי. הם קיבלו אז ילד זקן בן שתיים-עשרה; ילד נטול שורשים ותקווה, מפוחד. הם הצליחו לביית את הסורר; הייתי לעתים רשע, דוחה, עקשן. רק סבלנות ובעיקר הרבה אהבה יכלו לגשר על הפערים והמרחק ולשקם את חיי הצעירים. ראיתי את הורי שם בשערי השמים, צעירים מהורי שהולידו אותי, צעירים מהורי המצילים מצרפת.

המחזה הזה הוא על-טבעי, בלתי מציאותי; הרי דודה ז'אן עוד בחיים; היא תהיה בת תשעים בעוד שבועיים. אמי תחוגג בעוד חודשיים את יום הולדתה השמונים וחמישה. אשתי ואני עומדים לנסוע אליה לשווייץ כדי להיות איתה. וגם אני עוד נמצא עלי אדמות, מוקף משפחה גדולה – אישה אוהבת, ארבעה ילדים נהדרים ונכדות שהן כל שמחתנו.

אבל בדמיוני או בחלומי אני רואה את ששת הורי בבהירות מדהימה; אמי המחבוקת אותי והמפנקת אותי, כאילו ידעה מה יהיה גורלנו, ואבי שאיתו אהבתי לטייל, ללכת לבית הכנסת, ואותו ראיתי מוקדם בבוקר יוצא לכל היום. אני רואה את דודה ז'אן עובדת בבית, ובגינה ובשדות, מטפלת בביתה בפצועי המחתרת ומעבירה משפטים בלתי מובנים לי בטלפון, ואת דוד ז'יל עובד בכרמים, בשדות ובבית המטבחיים ונוהג במהירות במכוניתו השחורה המלאה אנשים לא מוכרים לי. אני רואה את אמי משקיעה מאמצים בסבלנות שלא תתואר לשיקום חיי הצעירים, סופגת את מכות הרשעות שלי ומחזירה לי שבעתיים אהבה והבנה. אני רואה את אבי, שלא ידע לגלות את רגשותיו, מביט בי באהבה ובחכמת חיים; הוא ידע, היא ידעה שבסופו של דבר הם ינצחו.

אני מביט בשלושת זוגות הורי. עד בואי הם מעולם לא נפגשו. שלושה עולמות שונים. הייתי ילדם במשך שבע שנים בגרמניה, לשנים ספורות, ולא רצופות, ולמעלה מחמישים שנה אני ילדם של הורי בשווייץ; כמעט שלוש עשרה שנה הייתי איתם, עד שעליתי ארצה.

ושם, בשערי השמים, כולנו, שבעתנו, מביטים למטה; אנחנו רואים את אשתי האהובה, את ארבעת ילדינו הנהדרים, את נכדותינו המקסימות. ואני שם, בשמים, אוכל מעכשיו לדבר עם כולם. אוכל להודות להם. היש עוד ילד שחב כל כך הרבה, את חייו, לשלושה זוגות הורים?

כשאגיע לשמיים אספר לשלושת האבות ולשלוש האימהות שלי מה הרגשתי כל השנים. כה חבל שבחיינו עלי אדמות לא יכולתי לומר להם כל מה שבלבי.

שם למעלה כולם יודעים איזה אנשים נפלאים היו ששת הורי.

**אהוד לב**

אוגוסט, 1998 – אדר תשנ"ח

## **מוסתרם בבית הספר**

**בתקופה מסוימת הייתי מוסתרת במוסד אשר שכחתי את שמו.**

ילדות המוסד היו נערות שהצילו אותן מהרחוב במטרה ללמד אותן קצת תרבות כללית, קורסים בבישול, בתפירה וכו'.

בנות אלו היו בעלות שפה גסה, מעורבבת בביטויי סלנג שהיה לי קשה להבין.

הן, מצידן, לעגו לשפה שלי, לנימוסים שלי ומעל לכל קינאו בי בגלל יציאותיי כל יום לבית ספר תיכון.  
למרות הכול השתתפתי בעבודות בית כמוהן .  
בכל יום ראשון הלכתי לתפילות בכנסייה.  
אבל הייתי שונה, והבנות גרמו לי להרגיש זאת .  
הבנות היו עושות לי מעשי קונדס שלפעמים היו מאוד אכזריים.  
תמיד הייתי רעבה ומפוחדת.  
לא רק שהייתי צריכה להתגבר על הפירוד מהורי, ומכל דבר שהיה יקר לי, נאלצתי גם להתמודד עם סביבה עוינת.  
הרגשתי בודדה, בודדה מאוד במאבק על ההישרדות.  
אני מניחה שזה היה הלחץ התמידי שדחף אותי יום אחד, בשעת הכנת שיעורי הבית, לקחת נייר ולצייר לעצמי  
טלאי צהוב ובמרכז את המילה "יהודי" .  
זה היה אולי כדי להזכירני מי אני באמת.  
בכל זאת זה היה טירוף. שמתי את הטלאי בילקוטי ושכחתי ממנו.  
למחרת, בכיתה, המורה קראה לי לשולחנה כדי להציג את שיעורי. היא פתחה את המחברת שלי ו... קטסטרופה,  
הטלאי הצהוב היה שרוע במחברת.  
קפאתי במקומי, ברכיי רעדו!  
אבל היא, באדישות, בלי להסתכל עלי, לקחה את הטלאי הצהוב שלי וזרקה אותו לפח.  
היו גם אנשים כאלה!

## פנינה שפיץ

אדר תשנ"ט / פברואר 1999

## קידוש

**תקופת השואה.**

**נער בודד בתחנת רכבת .**

**עוברים ושבים, נוסעים משוטטים, לאורך הרציף קהל רב...**

מישהו מחכה לרכבת הדרומית, אחר ממתין לקרוב או למכר. מהומה, רעש, אליו לא שמים לב. עומד הוא בשקט  
ומחכה לרכבת הדרום. זה עתה נפרד ממנו אביו, עיניו לחות והוא עומד אין-אונים, עצוב ומבוהל, מנסה להתגבר  
על רגשותיו .

ילד יהודי בתחנת רכבת. חיילים גרמנים במדים ירוקים צועדים לאורך הרציף. ה"ורמאכט" – הוא מזהה אותם. פעמיים משתלבים בפעילות לבו והוא שולח מבטים לעבר הזקיף במדים השחורים... "גסטאפו!" הוא מתכווץ, מנסה לא לבלוט.

לפני חודשים מספר חגג את ה"בר מצווה"... אבא, אמא, אחים ואחיות, כולם מסביב לשולחן. שבת, הולכים לבית-הכנסת, פוגשים את הסבא, הסבתא, דודים ודודות – מזל-טוב! מזל-טוב! הוא מוכן לקריאת התורה, להפטרה ולדרשה. שמחה בלב, הורים כה גאים, מלטפים ומלווים במבטיהם את בכור ילדיהם. מבויש הוא הנער, אבל טוב לו, חם ונעים לו, שמחתו היא – הוא הגיע לבגרות.

רק לפני שעה נפרד מאמו ומכל המשפחה. "נערי היקר", אמר אביו, שליווה אותו עד התחנה, "נערי, תבין, אין ברירה! גדול אתה כעת, תבין, אין ברירה!... יהודים רבים כבר נשלחו לאי-שם על ידי הגרמנים. תבין, הנך בכור הבנים ועליך לנסוע, לברוח ראשון, הצל את עצמך, גם אחיך ואחיותיך יפוזרו לכל עבר, יאומצו על ידי משפחות נוצריות או ייכנסו למנזרים עד יעבור זעם – אתה תסתדר, הנך בלונדיני עם עיני תכלת. תעמוד זקוף ותשתלב בקלות בקרב הנוער הארי, ושמע, נערי, אל תשכח, טלית, תפילין", ובאומרו זאת השחיל שטרות כסף לתוך כיסי ה"ארבע כנפות", קח, אלו לעולם הזה ואלו לעולם הבא" מלמל, נישק אותו והלך, מבלי להסתובב לאחור.

איזו תמימות, לו ידע מה גורלם של כל אלו ואלו... אבל מי שיער, מי ניבא?

הרכבת הגיעה! צפצוף, רעש, מהומה, ומתוך אחד הקרונות יצא עלם גבוה וקרא בשמו. רץ הנער לעברו, עלה לרכבת, הניח את מזוודתו בתוך הרשת ובשקט התיישב על יד הצעיר. הרכבת זזה.

יומיים נסעו. בעלם הצעיר מצא הנער ידיד ומדריך דואג. בעירה קטנה ירדו מהרכבת והתיישבו בחדר אפור במלון חיוור. כאן קיבל הנער את שיעוריו הראשונים, שיעורים מוזרים: החלפת זהות... מנער יהודי ל"שייגץ ארי", בגדיו הוחלפו למדי תלמיד קולג' קרוב, תספורת קצרה יותר, צבאית, נעליים מסומרות. בגדיו נזרקו לפח, גם הטלית הקטן. שמו הוחלף וקורות חייו שוחזרו מחדש. שעות תרגל את שמו החדש ופרטי משפחתו הדמיונית. לבסוף נמסרו לו תעודות חדשות "מזויפות".

עשרים וארבע שעות לאחר מכן התייצב נער בלונדיני בשעריו של קולג' מפורסם, ודמותו נבלעה בחצר הגדולה ובין הפרוזדורים הארוכים. כך נולדה דמות נער קולג' גאה, מתנשא ובטוח בעצמו לכאורה. הוא שיחק את התפקיד וכליץ בקרקס חייך גם כאשר לבו זב דמעות וכאב.

חודשים עברו, בודד היה הנער בין תלמידי הפנימייה הארית, סובל מהמשמעת הקשה, מהתורנויות, מתרגילי הסדר הטרם-צבאיים, מחדר השינה הקולקטיבי, ובפרט מחדר האוכל, מהמזון השונה, מהשיחות הגסות בין התלמידים. הוא ניסה להשתלב במשחקיהם, במסיבותיהם, לחקות ככל האפשר את התנהגותם, הופעתם, דיבורם... הוא "שיחק אותה" – את זהותו החדשה: בן למשפחה אצילה, ותיקה וענייה.

והרעב... מאה גרם לחם ליום... דייסות מסלק בהמות ובשר מכל הבא ליד... לידיו של הטבח: סיפרו – חצי ארנבת וחצי חתול... וצחקו. והנער יושב ביניהם, לועס ואינו בולע... כל נגיסה דורשת מאמץ, רק שלא ירגישו. ובערבים, כאשר כל בני האיכרים האריים הוציאו חבילות מזון שהביאו מהבית, היה מתחזה לישן, והיה חולם. ובחלומו הוא חוזר הביתה, ממלמל את שמו האמיתי, שם הוריו, אחיו ואחיותיו, נזכר בתפילות וחוזר עליהן.

מדי חודש-חודשיים ביקר אצלו נציג המחתרת או איש-קשר, צעיר או צעירה, אשר הציג עצמו כקרוב משפחה, והיה מביא מעט מזון, תלושים לקניית לחם ומעט כסף. צעירים אלה, אשר התנדבו לכוחות המחתרת, ארגנו רשת להצלת ילדים יהודיים ורבים מהם שילמו על מסירותם זו בחייהם. כך נודע לנער שמדריכו הראשון, העלם אשר פגש ברכבת, נתפס, עונה ונורה למוות.

הימים עוברים, עוד יום, עוד שבוע, עוד חודש. העיתונות המקומית מדווחת על ניצחונות גרמניים נוספים, ועל משלוח יהודים ל"מחנות עבודה". הנער הצטיין בלימודיו, במיוחד במקצועות המתמטיקה, התעמלות ואמנות, מופת לנוער הארי, לגזע המתחדש, וצוין לשבח על ידי מוריו ומנהל הקולג'. אילו רק ידעו!!!

יום שישי חורפי, קר ומושלג, מדריך הפנימייה ניגש אליו: "קום! גש אל המנהל, מיד!" השעה שלוש אחר הצהריים. מה רוצה ממנו המנהל? מה עולל? הוא נכנס למשרדו המפואר של המנהל, דמות גבוהה ומכובדת, עומד דום לפניו וממתין. "נערי", אומר המנהל, "הנך מוזמן לייצג את הקולג' במפגש הבא בין מוסדנו לבין בתי-הספר התיכון לבנות. הישגיך טובים, התנהגותך ללא דופי, אנו בטוחים שבחירתנו נכונה. לך, תתלבש ותתרחץ, וגש לכתובת הרשומה על פתק זה. אל תשכח את מי ואת מה הנך מייצג."!

"אוי ואבוי", חשב הנער, "אני היהודי הקטן, לייצג מוסד כזה, את 'חברי האריים', הייתכן? אני הביישן... ואולי עוד יבקשוני לרקוד עם הבנות!" תחושת ייאוש וצמרמורת עברה בגופו.

בדחילו וריחמו צלצל בדלת. בית רגיל, קומת קרקע. הדלת נפתחה וגברת צעירה עומדת לפניו. ממושקפת, מחייכת, "שלום!" ומקרבת את לחייה, וכמנהג המקום זוכה בשלוש נשיקות על לחייה הימנית ושתיים על הלחי השמאלית. "היכנס בבקשה, היכנס!"

הוא נכנס ואינו מאמין למראה עיניו.... אור, חום, אנשים, שירה חרישית ולפניו: שולחן שבת ערוך, נרות, לחם ובקבוק יין!

קבלת-שבת? ומסביב לשולחן יושבים צעירים, נערות ונערים, משוחחים. וחברי אליהו גם כאן, וכולם מחכים לי... "נו, שב וקדש!" אומרת הגברת. סערת נפש עוברת עליו. לא ייתכן, זה חלום! לא! לא, הרי אליהו גם כאן, הוא נאחז בכיסא כדי לא ליפול, עיניו מעורפלות מדמעות, אינו מאמין!

ובן רגע הוא חוזר להיות בנם של אבא ואמא.

מקדש על היין ושר זמירות: "ויזלו השמים והארץ וכל צבאם"...

ערב אחד של אור באותם ימי חושך. שעות ספורות לאחר מכן חזר לקולג'.

## מיכאל בלוך

ניסן 5760, אפריל 2000

\*אליס פרייר, מחסידי אומות העולם, מנהלת לשעבר של בית הספר התיכון לבנות נוצריות, הייתה חברה בקבוצת מחתרת אשר קיבלה עליה משימת הצלת ילדים יהודים וקישרה ביניהם ובין המחתרת.

## תקופת הבולרו נושא הטלאי

1939: עם פרוץ המלחמה פינתה ממשלת צרפת את כל תושבי האזור המכונה "אדום", כלומר, עד מרחק 5 ק"מ מן הגבול הגרמני. תושבי מחוז מוזל הופנו אל מחוזות ויין ושארנט Vienne, Charente

רבים מן היהודים הזרים עזבו את מעונם מתוך פחד

כך הגענו – הורי, אחותי הילדה ואני – אל אנגולם Angoulême, בספטמבר 1939, כדרך של משפחות יהודיות רבות מהעיר Metz.

תחילה עלה בידנו לנהל חיים כמעט נורמאליים.

הממשלה העניקה בכל חודש קצבת קיום לפליטי לורייין, ואבי מצא עבודה, ויכולנו להתקיים כך בכבוד. אני למדתי בתיכון עירוני לנערות, ואחותי בגן חובה. בימי שבת אחר הצהריים נפגשו משפחות רבות ב"גינה הירוקה" ואנחנו, הילדים, השתעשענו היטב.

לפתע, ביוני 1940, הכול השתנה בן-לילה. צרפת נכבשה, העיר אנגולם שרצה גרמנים, המוני חיילים צעדו תוך שירת "היילי, היילי" בקולי קולות, עד היום מהדהדים באוזני קולות המגפיים הפוסעים בסך!

החרדה הייתה נחלת הכול, היא הורגשה בכל העיר, בכל בית.

זכורות לי היטב לחישותיהם של הוריינו בערבים, התרוצצות אבי, אווירת הפחד והאי-ודאות ששררה בביתנו ובמשפחות יהודיות רבות. שמועות! שמועות! כל אחד סיפר דבר-מה, כל אחד ידע משהו שאחרים לא ידעו.

הופיעו מילים חדשות: מפקד, חותם יהודי, רשימות, מצוד, מעצרים, האזור החופשי, "אנטלויפן" (ביידיש: לנוס).

אמירה אחת נשמעה לעתים קרובות: "כן, אבל אנחנו צרפתים!" מילים מסוימות היו סתומות לי, בלתי-מובנות.

יום יום הופיעו הודעות חדשות, צווים, תקנות; החיים נהיו קשים יותר, מסוכנים. כך חיינו במשך כשנתיים.

ואז, ביוני 1942, הופיע הצו על נשיאת הטלאי הצהוב.

אבל, בחודשים אלה, מאי-יוני, הייתה דאגתי העיקרית להצליח בבחינת המעבר שלי לכיתה 'השישית', ואמא גם הרשתה לי להזמין כמה חברות לחגיגת יום הולדתי ה-11 ב-25 ביוני, לאחר הבחינה!

את הבחינה עברתי בהצלחה, ואפילו בציון 'טוב מאוד'.

חגיגת יום הולדתי? כלום, כמובן, אבל זכיתי למתנה בלתי-נשכחת, מתנה שאזכור עד סוף ימי, "בולרו-נושא-טלאי" בעקבות הצו השמיני מ-29 במאי 1942.

## האודיסיאה של נער בן תשע

**קו ההפרדה מגלם, במשך קרוב לשנתיים, תקווה להישרדות: למצוא מקלט באזור הבלתי כבוש.**

אך אסור ליהודים לחצות אותו, ועליהם לעשות זאת במחתרת. אלפים מהם- גברים, נשים, ילדים, חולים- נטלו על עצמם את המשימה המתישה והמסוכנת הזאת.

סיפור מוזר למדי הוא הסיפור שלי: חציתי את קו ההפרדה פעם ראשונה מהאזור החופשי אל האזור הכבוש ונכנסתי בכך בעצמי אל לוע הארי, ואחר כך חציתי אותו שנית כדי להימלט אל האזור החופשי.

בן תשע הייתי במרס 1942, ונמנית אז עם דיירי Masgelier מוסד ילדים של האוז"ה OSE \* במחוז Creuse, כלומר, באזור החופשי. כתבתי אל אמי שנשארה בפריז שברצוני להצטרף אליה.

מוזרה הייתה בעיני העובדה שבמכתביה לא כללו מעולם מילה אחת בכתב ידו של אבי (עדיין לא ידעתי שהוא נעצר ונכלא במחנה. Beaune-la-Rolande)

עזבתי אפוא את המוסד במאזלייה ונסעתי אל סבי שמצא מקלט ב Pujaudran-כפר קטן במחוז ז'ר Gers ושם נערכו הכנות לשובי לפריז. ידיד שזכרו שמור בלבי היטב, 'גדול' שהיה אז כבן 14 או 15, הושיב אותי על ה'סבל' של



האופניים שלו והוביל אותי אל טולוז, Toulouse מרחק של כ-25 ק"מ, שבה הייתי אמור לעלות אל הרכבת שתביאני אל לה-סוטרין La Souterraine שבמחוז Creuse.

ההנחיה שקיבלתי הייתה: בסוטרין תראה אדון הנראה כמנהל רכבת, ופנה אליו. זיהיתי את האדון, ובכל תוקף תשע שנותיי אמרתי לו: "הנני!" הוא העלה אותי לקרון של הדואר שהיה מלא כולו בצרורות - בימים ההם התקיימה כל צרפת מחבילות שאנשים שלחו זה לזה - והסתיר אותי מאחורי הר של קופסאות שהדיפו את כל הריחות שבעולם. "אל תזוז, אל תשתעל!" כך הורה לי (כמעט הוסיף: "אל תנשום!"), "אפילו כאשר תעצור הרכבת; המתן עד שאבוא לקרוא לך".!

הגענו אל תחנת הרכבת, שאחר כך נודע לי שהייתה ב, Vierzon תחנת ביקורת על קו ההפרדה. שמעתי את פתיחת הקרון, ורעש מגפיים שצעדו במרחק כמה פסיעות ממני.

שמעתי גם נביחות כלבים על הרציף. כעבור כשלושת רבעי השעה המשיכה הרכבת בנסיעתה, ואדון זה, ששמו אינו זכור לי, בא לקרוא לי, הושיב אותי באחד התאים, ואמר לי: "אל תזוז, אשוב לקרוא לך בפריז". שוב הייתי לבד, אבל הפעם ישבתי בקרון נוסעים, כמו 'ילד תרבות'.

סוף כל סוף הגענו לפריז! השומר שלי לקח אותי עמו לרכבת אחרת, ב'קו הסובב הקצר' שעדיין היה קיים בימים ההם. הימים היו ימי החורף, בחודש פברואר, אם אינני טועה, הקרקע הייתה מכוסה קרח, והסתכלתי בהתפעלות בהבזקים שבהם השתקפו ניצוצות קו החשמל העילי (המניע את הרכבת) במעטה הקרח הדק. ירדנו בתחנת Tolbiac, לא רחוק מביתנו. ועובד הרכבת, שהתגורר באותו רחוב, ליווה אותי עד הבית.

חזרתי ללמוד בבית הספר וכעבור שבועות מספר נאלצתי לעמוד את הטלאי הצהוב... אך זה סיפור אחר.

לאחר זמן מה נערך מצוד. אבל אמי הוזהרה בעוד מועד, ועלינו אל השכן מעלינו, עובד רכבת גם הוא. שמענו משם את הדפיקות על דלת דירתנו, אך בדרך נס לא אמרה השוערת דבר.

למחרת עברנו לדירתם של זוג זקנים במרחק כמה רחובות מביתנו. בעל הבית ביקש דבר-מה שגרם לי אז לצחוק, ורק מאוחר יותר הבנתי את כוונתו: "כאשר תלכו אל השירותים, אל תורידו את המים; אנחנו זקנים, לא מרבים להשתמש בהם, ואם השכנים ישמעו את רעש המים, הם יבינו שמישהו מסתתר אצלנו". שהינו בביתם כשבוע ימים, ואז, לאחר תלאות שונות, חצינו את קו ההפרדה ועברנו אל האזור החופשי.

בין מסמכי אמי מצאתי מכתב שבו, כשנה לאחר מכן, תיארתי למענה, בסגנון תרגילי החיבור בבית הספר, את המסע ההוא: "הגיע חודש יוני, וכן עזיבתו של אבא (אבי נעצר וגורש אל המזרח ביוני 1942). כעבור זמן קצר החל המבצע (המונח הצבאי מבטא את הרגשתי כלוחם). ב-5 ביולי, באו בעיצומו של הלילה, לאסוף אותנו, אבל רצה הגורל ואנו שהינו אצל מר טרוקנה Trocné. כעבור כמה ימים עזבנו את פריז. הגענו אל המשק החקלאי Pré-Faucherie : והתעכבנו שם שבעה שבועות. אז שמנו פעמינו אל פונטלורי Pontlevoy בצעידת לילה. זכור לי כיצד הגענו אל הנהר שר Cher והכול דחפו זה את זה כדי לעלות ראשונים אל הסירה...

הגענו לעיר סנט-איניאן St-Aignan ופגשנו את קצין המשטרה שהטיל עלינו אימה בדבריו על מחנות דואדק ונקסון Nexon et Douadec".

גם היום זכור לי המסע הרגלי הלילי המפרך שהביאנו אל גדות הנהר, שם כבר עמדה קבוצת פליטים. אישה אחת הראתה לנו את הדרך. הסירה הייתה חבויה בין קני הסוף.

בגדה השנייה משך אותנו מישהו, מן הסתם המבריח, בחבל ארוך, וכך חצינו את הנהר שהיווה את קו ההפרדה, בדממה מוחלטת. אחר כך, כפי שנקבע מן הסתם מראש, הלכנו לפונדק אחר. עד מהרה הופיעו אנשי משטרה צרפתיים ונטלו את מסמכינו. "הם יוחזרו אליכם בשאטורו Châteauroux" אמר הקצין. אז אמרה לי אמא, באינטואיציה שיש לעתים קרובות לאימהות בשעת משבר: "אתה יודע היכן נמצא סבך, שוב אליו!" שמתי אפוא פני אל תחנת הרכבת באומץ לב; הלא כבר הייתי גדול: כמעט בן עשר!

אמא נכלאה בגירס, Gurs, משם הועברה לר״יבזאלט. Rivesaltes \*למרבה המזל היא שוחררה משם והצטרפה אלינו  
כעבור זמן מה בפוז'ודראן. Pujaudran

## ישראל ליכטנשטיין

אדר 5759, פברואר 1999

## המעביר - הקטר

אנגולם - Angoulême יולי 1942

אבא חוזר הביתה נסער: "אנחנו ברשימת המשלוח הבא."

פליטים מהעיר מץ METZ מאז שנת 1940, והנה אנחנו חייבים לברוח שוב ולהגיע לאזור החופשי.

אחותי הקטנה בת השש ובן דודי קלוד הופקדו בידי אישה צעירה המעבירה אל מעבר לקו ההפרדה ילדים שהם  
צעירים מכדי לקבל תעודות זהות.

אבי, אמי ואנוכי ננסה את ההרפתקה, ללא הטלאי הצהוב, וללא מסמכים, בעזרת עובד הרכבות.

עם שחר הוא מחכה לנו על רציף תחנת הרכבת, בפניה הרחוקה וחשוכה.

הוא מוביל אותנו אל קטר של רכבת, מין מפלצת עצומה, מעביר אותנו דרך פתח צר, מוריד אותנו דרך כמה מדרגות.  
אנו נמצאים בנגרר הקטר במאגר המים.

"שבו", הוא אומר לנו, "ובעיקר אף מילה."

אנו יושבים בכוך האפל, הרגליים במים חמים.

אני מבחינה בשניים או שלושה בני אדם.

שומעים את הגרמנים צורחים פקודות על הרציף. שומעים את נביחות הכלבים, אימא מחזיקה אותי חזק מאוד.  
פתאום הרכבת מתחילה לנוע.

המים הופכים חמים מאוד, עולים, מגיעים לי עד המותניים.

החום איום, קשה לי לנשום.

מזמן לזמן אני מרגישה שהרכבת עוצרת, שומעים צעקות בגרמנית, ואנו שוב נוסעים. מהחשכה הנוראה נובע ריח  
איום: טבע הגוף עושה את שלו.

עוברות שעות ושעות. הרכבת נוסעת. פתאום הכול נעצר.

אנו מחכים ומחכים. כמה זמן? איבדתי את מושג הזמן.

אנחנו רטובים לגמרי ורועדים מקור: היות שהרכבת אינה נוסעת הדוד כבר אינו פועל והמים התקררו. לבסוף נשמע  
קול: "נו, נו, צאו, מהר, תזדרזו, הגעתם!"

אנחנו נעקרים מבטן המפלצת, ואנו נמצאים בסכנה שאליה הביאו את הקטר .  
כעת לילה, אנחנו מופרדים, מלכלכים, מותשים... אך בעיר לימוז 'Limoges באזור החופשי' .

דורה ויינברגר

ניסן 5758, אפריל 1998

## במחסן הפחם

בשנת 1942,

בהיותי בת שבע, הורי מסרו אותי ואת אחי בן ה-חמש למשפחה בכפר...

אחי בן השנתיים נשאר איתם בביתנו הקטן בעיר ואלאנסיין. Valenciennes  
בוקר אחד הגסטאפו הגיעו, דפקו על הדלת ואחר כך פרצו אותה.  
הורי היו בקומה הראשונה, גרנו בבית קטן.  
אמי אמרה לאבי: "הם לא יעשו לנו כלום, לך תביא את הילדים!"  
אך הוא ברח דרך החצר. אך אמי נשלחה למחנה ריכוז עם התינוק.  
אבי בא לקחת אותנו כדי להעביר אותנו לעיר ליאון Lyon באזור החופשי.  
הלכנו אל גדת הנהר. Escout.שם, עלינו על סירה דרך פתח קטן וחשוך שנפלט ממנו ריח של פחם.  
פחדתי מאוד.  
לא רציתי להיכנס לסירה. התחלתי לצרוח.  
אבי דחף אותי באומרו: "שקט, לך, אם לא – הם יירו בנו!"  
נשארנו שם שלושה-ארבעה ימים, אינני זוכרת בדיוק. מוסתרים במחסן הפחם של הסירה, ללא מזון, ורעדנו מקור.  
כך עברנו אל האזור החופשי.

לפני 4 שנים בערך חזרתי לעיר. Valenciennes

גברת אחת טלפנה אלי ואמרה לי שהיא ארגנה את המעבר שלנו ובאותה דרך העבירה יהודים רבים אחרים.  
העלות הייתה 5,000 פראנק. היא הייתה מוסרת לספן חצי מהסכום וחצי מתמונה שקרעה לשתיים. בדרך חזרה,  
לאחר שהפליטים הגיעו ליעד שלהם בשלום, האיש היה מציג בפני הגברת את חלק התמונה שלו ומקבל את ה-  
2,500 פראנק הנותרים.

מאז אותם ימים, של שנת 1942, אני פוחדת מהחושך.

אני בפאניקה כאשר האור בחדר המדרגות כבה ואני מוצאת את עצמי בחושך.

ובעד שום הון שבעולם לא אעלה שוב על סירה!

בטי אפל

אלול 5757 ספטמבר 1997

## הכיוון – "קצה העולם"

**במאי 1943 שהה משה במוסד של האו"ה OSE (1) המנהל, מר גוטל, הודיע לו: "לא תוכל להישאר כאן, אתה מופיע ברשימות של המשטרה, וחייב לעבור לשווייץ". בן 16 וחצי היה, ולפיכך דאג מר גוטל לציידו במסמכים שהפחיתו שלוש שנים מגילו.**

"בתום קרוב לשלושה ימי נסיעה, בגלל המעקפים וההתחמקויות הרבות, הגעתי לאנמאס Annemasse ואנדריאה סלומון, Andrée Salomon שכיניתי אותה 'מלאך עלי אדמות', קיבלה שם את פני. היא אמרה לי: "עליך להיות במקום פלוני בשעה 18:30". קבוצתנו מנתה 14 נפש, לרבות תינוק בן פחות משלושה חודשים.

שעתיים צעדנו בהדרגה המברית, כדי לחמוק משוטרי אנמאס, ובסוף הוא הוליך אותנו אל קו התיל הדוקרני הפרוס לאורך שטח ההפקר. כולנו נפצענו בחצייתו, כי הלילה היה חשוך מאוד. אחר כך היה עלינו לעבור בתוך מימי נהר עמוק למדי, עם בגדינו ומטעננו, מבצע קשה למדי. אבל על המכשול העיקרי עדיין לא גברנו: גדר גבוהה כשלושה מטרים שהייתה פרוסה לאורך הגבול ממש. כאשר התקרבו אליה נדלק פנס, ושוטר שווייצי קרא לעברנו: "אם תנסו לחצות את הגדר, אפתח עליכם באש!". אחד הצעירים בקבוצתנו, יוסי וולף, פתר את הבעיה: הוא פתח בריצה, השוטר דלק בעקבותיו, ובינתיים חצינו כולנו את הגדר, לרבות התינוק. אז פנה השוטר לרדוף אחריו, וגם יוסי עבר.

הגענו לתחנת משטרה בפרברי ז'נבה. היינו חבולים ופצועים כולנו, בגדינו קרועים ומראנו מעורר חמלה. הגישו לנו מעט תה והורו לנו לנוח ולהמתין. לפנות בוקר הובאנו אל המשטרה הצבאית אשר תחקרה אותנו ארוכות, בניסיון להוציא מפינו את שם הארגון שסייע לנו.

לשאלה זאת הכינו אותנו מראש. אסור היה בתכלית להשמיע את השם, OSE וכולנו אמרנו שאנשי הצלב האדום הם שעזרו לנו. היה זה שקר גלוי, כי לעולם לא היה הצלב האדום מסתבך בחציית גבול בלתי חוקית, אבל דבקנו בגרסה. כעבור כמה ימים נכלאנו, מקצתנו במחנה שארמיל Charmille, מקצתנו במחנה שאמפל Champelle שנקרא "מחנה קצה העולם". ב"מחנה הקליטה" שרר משטר צבאי. הכול היה נקי ומסודר, אבל נאסר עלינו לארגן מניין לתפילה ולשלוח מכתבים כלשהם. שני אחי ואחותי שבארץ ישראל היו חסרי כל ידיעה על גורלי זה שנה שלמה, ובכל זאת לא ניתן לי להודיע להם שיצאתי מכלל סכנה."

משה ארנד

(1) ממשלת שווייץ פתחה בקליטת הפליטים היהודיים כחמישים מחנות (שנוהלו בידי הצבא), 33 בידי מחנות עבודה, 43 מעונות לנשים, ילדים ומשפחות. כך כתב עמנואל היימן בספרו 'מחנה קצה העולם'.

## תרמילי הגב החומים

יוני 1944...

**הרכבת נסעה בנוף אביבי, מן העיר טולוז Toulouse שבצרפת לכיוון הרי הפירנאים.**

בתא הרכבת ישבה מולי נערה שחורת שיער כבת 16 ולידה איש מבוגר. הרבה לא ידעתי על פרטי נסיעתי. ידעתי רק שעלי לעבור את הפירנאים עם קבוצת צעירים ברגל, באופן בלתי חוקי. המטרה הייתה להימלט מהגרמנים ולהגיע לספרד. משם תוכננה לנו נסיעה לארץ ישראל.

בתא המטען מעל ראשה של הנערה שישבה מולי היה מונח תרמיל גב חום, נפוח. בדיוק כתרמיל שקיבלתי לפני נסיעתי. הבטתי על התרמיל ועל הנערה והבנתי שגם פניה לאותו יעד כמוני. לאחר שהמבוגר שישב לידי ירד מן הרכבת באחת התחנות, פניתי אל הנערה בשאלה: "אנו נוסעים כנראה לאותו יעד?" הנערה, שהייתה מבוהלת, לא ענתה לי. פתחתי את מזוודתי הקטנה והראיתי לה שגם לי תרמיל כשלה. אמרתי לה שהסתרתי אותו כי לא רציתי שיזהו אותי עם התרמיל.

אז הסכימה לשוחח איתי. בוכייה סיפרה לי שקוראים לה רוז', ושהיא השאירה את אמה בטולוז וזו הנסיעה הראשונה שלה לבד. היא בכלל מאוד מפחדת מכל הדרך. מכר שלה מהתנועה הציונית שכנע אותה להצטרף למסע. בכיסי היה כרטיס הרכבת שקיבלתי מהבחורה הקשרית של התנועה בעלותי לרכבת, ובו צוין המקום שבו עלינו לרדת. שנינו ועוד כמה צעירים, עם אותם התרמילים, ירדנו בתחנת רכבת קטנה לרגלי הרי הפירנאים.

ליד דלת היציאה מתחנת הרכבת חיוכה לנו בחורה צעירה ודחפה אותנו במהירות לתוך מונית שהזדרזה לעזוב את המקום. דחוסים במונית נסענו במהירות במעלה הכבישים ההרריים הצרים. המונית נעצרה בהרים, ליד אחוזת איכרים. לאחר שירדנו ממנה, כיוונו אותנו לתוך גורן גדולה, שבה כבר היו צעירים רבים. היינו כ-30 בני נוער וכמה מבוגרים יותר. בינתיים החל להחשיך ונאמר לנו להתכונן לשינה. נשכבנו על מעט הקש שהיה על משטח הגורן. רוז' הייתה מפוחדת מאוד. היא נצמדה אלי וביקשה בלחש להישאר לידי ממש כאחות קטנה. אחרי שכולם נדחסו בגורן, הגיעה אישה מבוגרת והדריכה אותנו לקראת המחר. היה עלינו להכין את תרמילי הגב עם הציוד ההכרחי, שכן מלבד כמה קופסאות של קוביות סוכר וסרדינים לא יהיה לנו מזון. בשעה ארבע לפנות בוקר נצא לדרך בליווי שני מבריחי גבול ספרדיים, והזוג הנרי ואשתו יהיו אחראים לקבוצה. בברכת לילה טוב ומסע מוצלח נפרדה מאיתנו. מאוחר יותר נודע לי שאותה אישה, שנקראה מאדאם ג'יסל, נתפסה על ידי הנאצים ונרצחה.

היה לי עוד תרמיל גב טוב מתקופת הצופים. ארגנתי לי אותו. לקחתי עמי כלי רחצה, מגבת, עזרה ראשונה ומעט מהמזון שהוקצה לנו. כקמע לקחתי איתי את התפילין והטלית ששמרתי עוד מהבר מצווה שלי. רוז' נצמדה אלי כחתולה קטנה מבוהלת שמחפשת מחסה. שכובים על הקש הדל שקענו בשינה. כשקמנו ויצאנו לדרך, עוד לא עלה השחר.

מורה הדרך הזקן הלך לפנינו ואנו בטור עורפי אחריו. בסוף הטור הלך מורה הדרך הצעיר. טיפסנו בשבילי ההרים התלולים. מורה הדרך יעץ לנו להכין מקלות מעצים ושיחים שבדרך, שיעזרו לנו בהליכה. כצופה לשעבר הייתי מצויד

באולר גדול ועזרתי בהכנת המקלות. אחרי כמה שעות של טיפוס בשבילים ההרריים התחילו כבר בעיות של יבלות קשות על רגליהן של כמה בנות. השתדלנו לעזור באמצעות מעט הציוד שברשותנו.

לפתע הוקפנו בחבורת צעירים מזוינים, שכיוונו את נשקם לעברנו. הבנו שאלה פרטיזנים שמסתובבים בהרים ולוחמים נגד הצבא הגרמני. לשאלתם מי אנחנו ומה אנו עושים פה, ענינו שאנו צעירים יהודים שבורחים מפחד הנאצים. הם ביקשו לראות תעודות והתברר שלרובנו היו תעודות זהות צרפתיות מזויפות. אז הודיעו לנו שאם אנחנו צרפתים, עלינו להישאר איתם ולהילחם בגרמנים. על מנת לשכנע אותם שאנו פליטים מצרפת ושתעודותינו מזויפות, אספתי מכמה בנים את התעודות, ויחד עם שלי שרפתי אותן לעיניהם. הם קיבלו את המעשה כעדות מהימנה ואפשרו לנו להמשיך בדרכנו.

מורה הדרך הפציר בנו למהר כדי להגיע לקראת לילה אל רכס הרים מסוים. היינו עייפים מאוד ומורה הדרך אפשר לנו לנוח בלילה למשך שעותיים. רובנו כבר נפטרו מתרמילי הגב, מאי-יכולת לסחוב אותם בדרך. ישבנו בהרים הגבוהים ליד אגם שהיה פעם הר געש.

עוד באותו לילה המשכנו לטפס בשבילי הרי הפירנאים.

## יצחק קרמר

אדר 5759, פברואר 1999

## יהודיות קטנות, לאן אתן רצות?

נולדתי בפריס, בנובמבר 1932.

הורי הגיעו לשם מפולין. אמי נעצרה ב-16 ביוני 1942, חודש לפני המצוד הגדול של ה'וול-דיב'. כמה מוזר: יש להניח שרק הודות לכך ניצלתי; כי ב-16 ביולי לא מצאה המשטרה אלא דירה ריקה, כי אני, ילדה קטנה בת תשע וחצי, כבר הכרתי מקרוב את המשטרה בחודש מאי.

התגוררנו ברובע ה-12, בבית דירות גדול שמשפחות יהודיות רבות השתכנו בו. למדנו בבית הספר היסודי של הרובע, אני ושתי אחיותיי התאומות שהיו גדולות ממני בארבע שנים.

ביום הזה המנהלת ביקשה מן התלמידים לערוך מגבית בטרסות של בתי הקפה שבשדרות הגדולות, למען שבויי המלחמה, כפי שעשו רבים בימים ההם. צוידנו בקופסת תרומות, הציבור תרם בעין יפה, ואנחנו ענדנו לצווארנו התורמים תווית, עדות לנדיבותם.

כל בנות חבורתנו הקטנה נשאו את הטלאי הצהוב: אחותי מרים, שבתוקף 14 שנותיה הייתה אחראית עלינו, שתי בנות גלאסוונד שכנותינו, עוד כמה ילדות ששכחתי את שמן, ואני.

על פי חוק וישי, אסור היה לנו להימצא ברחוב לאחר השעה שמונה בערב. אבל בפריס האביבית עדיין היום גדול בשעה זאת, והזמן חלף מבלי שהבחנו בכך. כאשר לפתע שמנו לב לשעה המאוחרת התחלנו לרוץ לעבר תחנת הרכבת התחתית, אבל מפקח המשטרה בלבוש אזרחי קרא לעברנו: "יהודיות קטנות, לאן אתן רצות?" הוא הוליך אותנו אל תחנת המשטרה, תחנת מונמארטר Montmartre אם אינני טועה. אדישים לדמעותינו, הם החזיקו בנו כל הלילה בבית המעצר, שרועות על מצעי קש מזוהמים. אבותינו נדרשו להתייצב השכם בבוקר כדי לשחררנו.

אבי, שכבר ירד למחתרת, לא בא, ואשר למר גלאסוונד, הוא כבר היה כלוא במחנה. אחיותינו הגדולות הן שהופיעו כדי להוציאנו לחופשי. אבותיהן של אחרות, שהתייצבו, נכלאו בו במקום והועברו למחנות. אנו חזרנו אל בית הספר, ובהדרגה נמחו הזיכרונות מלבנו.

אך לא לזמן רב. ב-16 ביוני דפקו שוטרים צרפתיים על דלתנו ועצרו את אמא ואת אחי בן השלוש. הם עצרו גם את גב' גלאסוונד. משם פנו אל בית הספר והעלו אותנו, שתי אחיותיי התאומות ואני, בנות גלאסוונד ועוד ילדים אחרים, למכונית משטרה שבה מצאתי גם את אחי הקטן.

הם הסיעו אותנו אל רחוב לאמארק, Lamarck אל מעון קשישים שאמור היה להפוך למרכז קליטה לילדים ללא הורים. הייתה שם רופאה שנתנה לאחי הקטן גלולות כי הוא לא הפסיק לבכות. פחדתי שהיא מתכוונת להרוג אותנו, ורק מאוחר יותר הבנתי שלא ביקשה אלא לעזור לנו.

מכאן מתערפלים זיכרונותיי. זכור לי שביקרתי פעמיים או שלוש אצל אמא, שהייתה כלואה בבית מעצר זמני ליד פורט-דה-לילה; אחר כך הועברה \*לדראנסי Drancy ומשם לאושוויץ. לא ידוע לי אפילו מספרה של הרכבת, אני רק יודעת שהייתה זאת אחת הראשונות. מעולם לא ראיתייה עוד. אחי הגדול, לאחר שנמלט ממחנה בון-לה-רולאנד, Beauce-la-Rolande

הצליח להעביר אל האזור 'החופשי' את אבא, אחותי הגדולה ואחי בן השלוש. התאומות ואני נשארנו ברחוב לאמארק עד פברואר 1943; אז באו הגרמנים עם רשימות בידיהם ולקחו עמם כמה עשרות ילדים. אחדים הצליחו להתחבא בארונות קיר ולחמוק מהם. אשר לנו, אין לי מושג כיצד זכינו להימלט מן המצוד, על כל פנים הסתתרנו אחר כך אצל אנשים שונים. זכור לי שבילינו חודשים אחדים בבוליון-פאר-בונל, Bullions par Bonnelles במחוז נייבר, Nièvre אם אינני טועה, אצל זוג קשישים. כל רכושנו היה הבגדים שעל גופנו, ואת סנדלינו נשאנו בידינו והלכנו יחפים, כדי שלא יתבלו. אחר כך, אינני יודעת כיצד, יצרנו קשר עם אחינו הגדול, והוא בא ולקח אותנו עמו. אז הסתתרתי, לבדי, במחוז סאבוי, Savoie אצל איכרים שהחזיקו בי עד לשחרור.

**מלכה קלר (רגינה טראגרץ)**

טבת 5757, דצמבר 1996

**טיול בפריס**

קטע מספר Doors to Madam Marie, שנכתב על ידי אודט מיירס

הוצא לאור על ידי Washington University Press Seattle 1997

יום חמישי אחד, כדי לא להכביד על הדירה הצפופה של הוריה, שרה בת העשר לוקחת לטיול את אחותה הקטנה הנרייט בת החמש ובת דודתה אודט בת השבע.

צעדנו באיטיות והתבוננו בחלונות ראוות משני צדי שדרת Ménilmontant.

ברגע מסוים הנרייט מתחילה להתלונן שהיא צמאה. יש לנו מעט כסף אך אנחנו לא יכולות להיכנס לשום חנות כי עברנו את השעה שבה מותר ליהודים לערוך את קניותיהם.

לכן ניסינו להסיח את דעתה.

"הביטי הנרייט, סוס, כלב, שלוש ציפורים על ספסל". היא מביטה דקה בכל חיה וחוזרת על תלונתה: צמאה, צמאה, צמאה!

מתוך ייאוש אנחנו מובילות אותה לעבר חלון ראוות של קליניקה לבובות... הנרייט מתעניינת בבובות ושואלת שאלות. לפתע היא נזכרת שהיא צמאה. אנחנו לא יכולות לקנות שום שתייה, אנו חוזרות ואומרות. היא חייבת לחכות עד שנחזור הביתה. ואז היא רוצה לחזור מיד.

"עוד לא", אומרת שרה, "אנחנו חייבות לטייל עוד שעתיים, זו פקודה של אימא."

הנרייט צמאה, זו עובדה.

היא מתרגזת ורוטנת. "תני לי רק קצת מים" היא ממלמלת, "אני רוצה קצת מים, אני צמאה."

היא לוחצת את ידינו כאילו היא יכולה לשאוב מהן מים בן רגע.

שרה מודאגת שמא אחותה הקטנה תגרום למהומה בפרהסיה, דבר שיכול לגרום לנו בעיות בהיותנו יהודיות.

היא מתחילה במשא ומתן. "חכי, הפסיקי לבכות. אני הולכת לעשות משהו, לנסות, אנחנו הולכות להשיג לך מים מהבר שנמצא מעבר למדרכה."

שרה מתכופפת, נוגעת במכפלת החצאית שלה ומוציאה משם מעט כסף.

"בואי", היא אומרת, "אנחנו הולכות יחד."

הנרייט, שוב מלאת אנרגיה, צועדת במהירות רבה.

אנחנו נכנסות לבר. ליד הדלפק כמה לקוחות שותים ומפטפטים. הם מסתובבים לעברנו ומפנים את מבטם לעבר הטלאי הצהוב ששרה ואני נושאות.

שרה מבקשת מהברמן שיואיל בטובו לתת כוס מים לילדה הקטנה. אבל הוא מוטרד ממשהו אחר כאשר הוא פונה להנרייט ומביט על שרה.

"זו שכנה או הבייביסיטר שלך?" הוא שואל.

הנרייט מתקנת אותו במהירות. "הו לא", היא אומרת, "זו אחותי הגדולה וזו בת דודתי."

"אם כך", הוא אומר, "האם את לא חייבת גם כן לשאת את הטלאי הצהוב?"



הנרייט מסבירה בסבלנות:

"אין לי זכות, אני צעירה מדי, צריך להיות בת שש. כאשר אהיה יותר גדולה אשא את הטלאי."

הברמן פונה לשרה: "אני מצטער, אני לא יכול לשרת אותך."

שרה שמה את כל הכסף על הדלפק.

"אני יכולה לשלם לך, כוס מים בבקשה."

קולו של הברמן מתקשה "איני מוכר מים, בבקשה ממך צאי מיד."

אני מתחילה למחות.

"זה לא בסדר, זה לא בסדר!!"

שרה מגיבה במהירות. היא לוקחת חזרה את כספה, תופסת את ידה של הנרייט וביד אחרת ואת ידי ודוחפת אותנו החוצה.

כעת יש לה שתי ילדות מעצבנות: הנרייט, שחוזרת פעמים רבות על כך שהיא צמאה, ואני חוזרת על כך

ש "זה לא בסדר."

שרה והנרייט נשלחו עם הוריהן ואחיהן אל מותם באושוויץ..

**אודט מיירס**

**תרגום : מריאן-מלכה פיקאר**

## **מקלט בעל גלאי גבישי**

**פריס 1943.**

אנחנו חיים ללא רדיו, מקלט הרדיו שלנו הוחרם אשתקד. קשה לשאת את היעדרו של הקשר הזה עם העולם. יום אחד, בצאתי מתחנת הרכבת התחתית אטואל (Etoile) ביוני 1943, פגשתי חבר ללימודים לשעבר שהקשר שלי עמו אבד לפני שלוש שנים...

הקשר בינינו לא היה קרוב במיוחד, והוא לא ידע כלל שיהודי אני; עתה, לאחר שראה את הטלאי הצהוב על המעיל שלי, הוא ידע!

הוא ידע לספר לי כל מיני סיפורים על אירועי השנים האחרונות, ושמעתי את דבריו ללא תשומת לב תוך שהרהרתי שעל דעתי לא עולה כלל לספר לו את סיפורי. אבל ברגע מסוים הוא התחיל לספר על מקלט בעל גלאי גבישי ועל האפשרויות הרבות שיש בו, במיוחד לקליטת תחנות רחוקות בחוץ לארץ, ומיד הצפתי אותו בשאלות: כיצד מתקינים אותו, היכן משיגים את חלקי החילוף, כמה הם עולים... אין הדבר פשוט כל כך. קשה להשיג את הרכיבים המתאמים,

המקלט שברירי מאוד, הוא רגיש לכל מיני רעידות. אך אני דחקתי הצדה את כל הסתייגויותי, אני כה חפץ ברדיו כזה שאהיה מוכן לכל מאמץ כדי להשיג את הדרוש. אך, למרות התלהבותי, לא אוכל להתעלם מן העובדה שחסר לי ידע מינימאלי. לא כן החבר שלי, שהוא תלמיד בבית ספר מקצועי; עזרתו דרושה לי.

כעבור שבועיים, ביום חמישי, יצאתי השכם בבוקר עם ילקוט בדי. אין בו ספרים או מחברות, הוא נועד ל"כיסוי" הטלאי הצהוב שלי, במקרה ש...

אני פוסע בצעד מהיר לעבר תחנת הרכבת התחתית אטואל הקרובה לבית. הקיץ חם, לא יותר מהרגיל, רוח קלה נושבת בעצים העבותים משני צדי השדרה. עלים אחדים נוחתים לאחר שהסתחררו בנפלם, כדרכם של פרפרים סביב שלהבת נר. הולכי הרגל מעטים, זה עידן ועידנים שלא היו כאן תיירים!

אני יורד במדרגות הכניסה לתחנה, ומיד מבחין בשכמיות השחורות של השוטרים. אין מה להתפלא, זה מחזה שגרתי, כמעט יומיומי. במנהרות המוליכות אל הרציף פזורים שוטרים רבים, רבים מדי. תחושת הסכנה נעשית מוחשית יותר, ודפיקות לבי מהדהדות בי כאות אזהרה שלא אוכל להתעלם ממנו. אני מהסס שבריר שנייה: אולי מוטב שאשוב על עקבותיי?

מאוחר מדי, אי אפשר לסגת! אני ממשיך לצעוד, ותוך כדי כך אני מכוון את הילקוט הריק כך שיסתיר את המקום ה'רגיש'. קבוצת שוטרים במדים 'מסתירה' מאחוריה שוטרים אחרים בלבוש אזרחי במעילי גשם עם מגבעת על ראשם, העוצרים מקצת הנוסעים ודורשים מהם להציג מסמכי זיהוי. אני מנסה להקטין את עצמי עוד יותר, אני נמוך קומה ממרבית תלמידי כיתתי, ומיד הבנתי את היתרון שיש בכך עבורי. אני בקצה המסדרון; אני עולה בריצה במדרגות, חובק עדיין את תיק הספרים על חזי. בהגיעי לרחוב אני פותח בריצה, אני מדמיין את עצמי כארנבת הנרדפת בידי הציידים (לפני שנתיים עשינו את הקיץ בכפר וצפיתי במחזה). אני רץ ימינה, שמאלה, ימינה, אבל אינני יודע לאן לפנות. אני מדמיין שהפכתי לאויב הציבור מס' 1, שהכול מחפשים אחרי. אני ממשיך לרוץ באחת השדרות של כיכר אטואל, אני מבחין בשער כניסה של בית שנשאר פתוח ואני מתפרץ פנימה, מתנשם בכבדות ומזיע, וכשאימה מכווצת את מעי.

אני נועל את השער מאחורי. חושך, אינני רואה דבר, אבל לא אשלח יד אל מתג החשמל; מוטב כך.

איש לא יראה אותי. בגבי אל הקיר אני מתאמץ לשלוט בנשימתי, ידי רועדות, אני מתקשה לשלוף את ממחטה כדי לקנח את הזיעה ממצחי. דממה מוחלטת, אין כאן איש. אין מקום לשבת, לאט לאט אני מחליק אל אבני הרצפה הלחות, ופיסות טיח נושרות מן הקיר שגבי מתחכך בו.

אני נוחת בשלום, אך באפיסת כוחות, כאילו גופי התרוקן מכל תוכנו. הייתי רוצה מאוד לבכות, איש אינו מביט בי ולא יצביע בלעג על הנער בן ה-12 שנמלט מן המלכודת.

אך הדמעות אינן באות, הן נתקעו לפני חצי שעה ועתה הן ממאנות לצאת, אולי הן בושות מעצמן! אני מתכווץ עם תיק הספרים בשתי ידי. אינני יודע כמה זמן נשאיתי המום בתוך חצר זו. לבסוף אני מצליח לקום, לנקות איכשהו את בגדי ולהשתלט על עצמי כדי שאוכל לצאת כדרך ילד המתגורר בבניין.

אני שב הביתה מבלי להקדיש שנייה אחת של מחשבה לסיבת צאתי ממנו לפני כמה שעות. רחוק הוא המקלט בעל גלאי גבישי, רחוק מאוד. חולף שבוע. למזלי מופיע חברי, שלא הבין מדוע לא הגעתי אליו כמוסכם. אני ממציא הסבר סביר ולא מסובך מידי.

בו במקום קבענו מפגש חדש אצלו בבית, בשבוע הבא. הגעתי ללא כל בעיה, ומיד ניגשנו למלאכה. הוא הכין הכול מראש. מקלט בעל גלאי גבישי הורכב, כוון, נבדק (בידיו, כמובן, אני רק 'שוליה' שלו). מגיעה שעת הניסוי, ואני כמעט מתאכזב: המכשיר אינו קולט אלא את רדיו-פריס. אכן, הוא הזהירני מראש, אין זה פשוט. קליטת תחנות רחוקות אינה מובטחת בניסוי ראשון, אך אין להתייאש! ברגע זה ממש אני שומע אותו, להפתעתי, מזמזם לעצמו "רדיו פריס שקרן, שקרן, כי הוא גרמני, גרמני!" הפזמון זר לי לחלוטין, וכאשר אני שואל למקורו הוא משיב בחיוך: "מן הבי.בי.סי., לא מרדיו בעל גלאי גבישי!" אינני מבין. אז הוא לוחש באוזני כיצד, מתי, והתעלומה נפתרה. כעת אני חולק עמו סוד. הלוואי שהייתי אני במקומו!

כעבור חודש, בשעת ביקור שני אצלו, כשאני מנסה להפעיל את הרדיו, אני מפיל בתנועה לא-מוצלחת את המכשיר. הוא נשבר והופך לשלד חסר לב וקול. כל התנצלויותיי אינן מועילות, זה קרה באשמתני וזה חסר תקנה, גרוע מתאונה. נעלתי את הדלת בפני תקווה, תקווה זעירה. מעטה עופרת עוטף אותי, אינני יכול להשילו מעלי.

הוא הזהיר אותי מלכתחילה, רדיו בעל גלאי גבישי הוא מכשיר שברירי מאוד. אבל חיי הנוכחיים, הלוואי גם הם שבריריים מאוד מאוד.

**אדי פלצי**

אדר תשס"ה, מרס 2004

## **שרדתי מגירס, האם ניצלתי מגירס Gurs**

**אלמלא היה גירס הייתי אמור להעביר לבני בחודש זה את בית הדפוס והחנות לצורכי משרד. בהגיעי לגיל הפרישה הייתי מוסר להם את מה שהוריש לי אבי בעיר קטנה ומקסימה זו של אזור היער השחור בגרמניה המפורסמת בשזיפיה. הייתי מדבר ודאי בניב האופייני לאזור באדן (Baden) אזור יפהפה בעל יערות עבותים ושדות מרעה פוריים. בימים של יאהרצייט (Jahrzeit) הייתי הולך אל בית הקברות היהודי העתיק בו נח, מאז 1803, סב סבי. בערבי שבת היינו הולכים לבית הכנסת...**

אך ב-1938 ראיתי את אבי, שבית הדפוס והחנות לצורכי המשרד שלו עוקלו, חוזר שבור ממחנה דכאו (Dachau). ראיתי את בית הכנסת שלנו עולה באש בליל הבדולח, ראיתי את ההמון, שיכור משנאה, מסתער על הבית שבו גרנו ואלינו נמלטו יהודי העיר ימים אחדים לפני הגרוש, הייתי בין 6,500 היהודים שהגיעו למחנה גירס ב-25 באוקטובר 1940. הייתי בן שש וחצי ושוכנתי באותו צריך שאליו הובאה אמי. את אבי לא חזרתי עוד לראות, סבתי מתה בגירס שלושה שבועות לאחר שהגענו לשם.

אני זוכר את גירס היטב, הרעב, הקור, הגשם, הבוץ. בידי הקטנות אספתי אבנים כדי לסייע ל"גדולים" לבנות ולסלול מעין שביל בתוך הבוץ האפור והסמיך. אני זוכר את הצריפים האפלים, את הקש הדל והלח ששימש מזון.

אני חוזר ורואה את פניה של אמי האהובה וחושב על ייאושה העמוק בראותה אותי כלוא בגיהנום הזה. אני חושב על גבורתה העל-אנושית כאשר ב-1941 הפקידה אותי בידי אנשים זרים שהוציאו אותי מהמחנה. הובאתי לבתי הילדים של ה-OSE ב-1944. הורי נלקחו למחנות ההשמדה בספטמבר 1942 מבלי לדעת האם אני חי או מת.

שרדתי מגירס, האם אני ניצול של גירס? האם החודשים שעברו עלי עיצבו את אופיו של ילד בן שבע במידה כזו שהוא לעולם לא יוכל לשכוח? חמישים וחמש שנים אחרי בואי לגירס אני מזכר בכל, בפרטים נדושים עד גיחוך כמו בציד אחר קופסאות שימורים ריקות ששימשו סירי לילה.

נישאתי בישראל עשרים שנה לאחר כליאתי בגירס. הרב שהשיא אותנו זיהה אותי מיד בפגישת ההכנות הראשונה: לאו אנסבאכער (Leo Ansbacher) שנזכר בי מאותם הימים – ילד קטן במחנה גירס.

כעבור עשר שנים מצאתי את האישה הצעירה שהוציאה מגירס, כשישים ילדים, ואותי ביניהם – אנדרה סלומון (Andrée Salomon) היא הייתה לחלק מחוג משפחתנו בירושלים.

חמישים וחמש שנותי האחרונות נראות לי קצרות יותר משבע שנותי הראשונות של חיי. תהום עמוקה מפרידה בין שני חלקים בלתי שווים אלה: לא הפכתי למה שהייתי אמור להיעשות שם, באזור באדן (Baden) הכל השתנה בגירס, בגלל גירס, מאז גירס. סבתי מתה שם, הורי הוצאו אל מותם מגירס לאושוויץ. גם ילדותי מתה בגירס, בהיותי בן שבע. לא ניתן היה להחיותה ..

אהוד לב

## הילדה הקטנה בדיר החזירים

נולדתי ב Lens-עייירה בצפון צרפת, בשנת 1935. היינו צרפתים: הורי, שבאו מפולין, קיבלו את האזרחות הצרפתית עוד לפני הולדתם של הילדים.

הסיפור מתחיל ביולי 1942. הורינו החליטו להסתיר אותנו בכפר, 4 קילומטרים מלאנס. אישה פולניה נוצרייה – באותה התקופה היו הרבה פולנים באזור מכרות זה – הייתה מסתירה יהודים בביתה. בעלה עבד במכרה הפחם והיו להם בן ושתי בנות בוגרות.

אני זוכרת את עזיבתנו, באמצע הלילה, על גבי עגלה. העמיסו עליה את כל חפצינו, כולל מיטותינו: מעץ כחול עבור אחי בן השלוש, ומעץ ורוד עבורי. פגשנו בחווה שני ילדים נוספים, שהכרנו קצת.

יום אחד הגיעו הגרמנים. אמו של אחד הילדים הייתה שם והם לקחו אותה איתם. קצת מאוחר יותר גם הורינו נעצרו, אך שוחררו אחרי לילה בתחנת המשטרה. זאת הייתה ביקורת משטרתית. בתמימותם האמינו שאם שחררו אותם הרי הם רשומים כחוק ואין עוד ממה לחשוש. הם באו לבקרנו למחרת (הם היו באים מדי פעם) וסיפרו לנו את אשר אירע.

נדמה לי שיום או יומיים לאחר מכן התקיים גל המעצרים הגדול. יהודים רבים ברחו, אולם הורינו (סיפור בנאלי) לא האמינו שהדבר אפשרי. איכרנו החליטו מהר מאוד: הם הודיעו לנו כי הם הולכים להסתיר אותנו והפיצו את השמועה שיום לפני מעצר הורינו הגרמנים באו לקחת אותנו.

הם הסבירו לנו שעלינו להסתתר בתא קטן סמוך לבית, וברגע של אזעקה, כלומר ברגע שהכלב נובח, להסתתר בדיר החזירים. הם אימנו אותנו לטפס דרך סולם קטן לעליית גג מעל החזירים ולהתחבא בין חבילות הקש. הייתי צריכה גם להעלות את אחי הקטן ולמנוע ממנו לדבר, לבכות או להתעטש. מלבד זה חששתי מאוד מהחזירים ופחדתי ליפול עליהם דרך הקרשים הרעועים.

יש לציין שמשפחה זו הייתה מיוחדת: החווה הייתה מרכז המחתרת הפולנית האזורית (פולנים רבים באזור התארגנו למחתרת). כה הרבה דברים ראיתי בבית זה! לנערות היו צמות והן היו מסתירות בהן מסרים שהיו מעבירים באופניים. אני גם זוכרת מחבוא של נשק בגינה, שהיו חופרים כדי להוציא אותו בלילה ולהעביר אותו לאנשי ה"מק". ומפגשים גדולים של המחתרת היו מתקיימים במטבח. לא, לא הייתה זאת משפחה רגילה.

אינני זוכרת שסבלתי מרעב, הרי היינו בכפר. מה שהטריד אותי היה הכורח לברוח כל הזמן, להסתתר. למה? איזה דבר רע עשינו? מובן שלא יכולתי ללכת לבית הספר. הייתי קוראת הרבה, וטיפלתי באחי הקטן – עול כבד עבוד ילדה בת 8-9. אבל הגרוע מכל היה הפחד: תמיד חששתי שהכלב ינבח, אות שעלינו לברוח ולהתחבא.

זה נמשך שנתיים, שנתיים ארוכות מאוד יום אחרי יום! ואני בטוחה שמתקופה זו נובעים חושי הערים, הרגישים ביותר: אני רואה ושומעת הכול כחיה קטנה ומבוהלת.

יום אחד כמעט שארע אסון; נדמה לי שזה היה ב-1944. אני שומעת מכונית עוצרת על יד הבית. כבר לא היה זמן לרוץ לדיר החזירים, וצעדי הנאצים נשמעו בחצר. מישהו נכנס לחדרנו הקטן, ואמר לנו: "תתחבאו מתחת למיטה" ומשך את שטיח המיטה עד הרצפה. אני שומעת את הגרמנים נכנסים לבית. אשת החווה ובעלה סיפרו לי את המשך המאורעות.

מלשין אחד הודיע לגסטאפו שהם מסתירים שני ילדים יהודים. "איפה הם?" הפולנים שלנו, שחיו זמן-מה בגרמניה לפני שבאו לצרפת, ענו מיד בגרמנית, והסבירו שאמנם הסתירו שני ילדים יהודים בתחילת המלחמה, אבל באו לקחת אותם מזמן. הם סיפרו בפרוטרוט מתי וכיצד לקחו אותנו, ולאחר מכן הזכירו את שהותם בגרמניה, ופטפטו על אודות דברים שונים. בקיצור, הם נכנסו לשיח עם הגרמנים... שבנס שכחו לערוך חיפוש והלכו. כל אותו יום לא הפסקתי לרעוד, מוסתרת מתחת למיטה.

כשבאו להרגיע אותנו, לא יכולתי להאמין, נשארתי אילמת, מאובנת. החל מיום זה לא זזנו מדיר החזירים, אלא כדי לישון.

נדמה לי שתקופה זאת הייתה קצרה יחסית. אבל אפילו אחרי בוא האמריקאים נדרש לי זמן רב להעז לצאת מהבית. אף על פי שהיו אומרים לי: "זה נגמר", לא יכולתי להתגבר על פחדי. פחד זה, אינני יכולה לשכוח אותו. ואני זוכרת את יציאתי הראשונה באמצע היום אל מחוץ לבית: הכול נראה לי מבריק באופן יוצא מן הכלל. אתם יכולים לתאר לעצמכם?

מרים רופר-צ'ימבליסטה

אלול 5757 ספטמבר

## הפאות הנוכריות של האופרה

ביקור מודרך באופרה של תל-אביב, מה יכול להיות בנאלי יותר?

חוץ מאותו יום, בשבילי.

הראו לנו את הכול, האולם, הבמה ומאחורי הקלעים הרחבים ובתי מלאכה: זה של התפירה וזה שבו יוצרים פאות נוכריות.

ברגע שנכנסתי לאולם נעתקה נשימתי. שכחתי איפה אני נמצאת וראיתי את עצמי בשנת 1943.

הייתי אז בת 12, ומוסתר בפרבר פריזאי בעיר Villecresnes.

לא הייתה לי רשות ללכת לבית הספר והגברת שאצלה שהיתי, שקראתי לה ממר, "mémère", שיבצה אותי לעבודה בתור שוליה אצל יוצרת פאות שהכינה פאות נוכריות עבור האופרה ותיאטראות שונים בפריז.

כך עבדתי: על הברכיים היה מונח ראש מעץ מכוסה ברשת דקה מאוד. לקחתי בידי השמאלית כמה שערות וביד ימין הכנסתי אותן בעזרת קרס לתוך הרשת.

בעלה של הגברת היה שוטר וכאשר הוא חזר הביתה, בדרך כלל שתוי לגמרי, הוא זעם כשראה את השערות פזורות לרגלי.

יום אחד, כאשר הייתי כפופה מעל עבודתי ולא שמעתי אותו מגיע, הוא הצביע עלי וצרח:

"את...האם את לא חייבת לשאת את הטלאי הצהוב?"

זרקתי את ראש העץ שהיה מונח על ברכי והקס דקר את הירך הימנית שלי ושם הוא נשאר תקוע. רצתי נושפת ל"ממר" כדי לספר לה מה קרה ולומר לה "אני חייבת לברוח, מסוכן מדי".

הצליחו להעביר אותי לפריז.

אחר כך הייתי צריכה לעבור לשווייץ. לא הצלחתי להגיע, אבל זה סיפור אחר.

כאשר הבחנתי באותם הראשים מעץ ובאותם הקרסים (שלא ראיתי מאז 1943) בכניסתי לבית מלאכה לפאות נוכריות באופרה של תל-אביב, הרגשתי כאילו האדמה נשמטת מתחת לרגלי. הייתי לבושה שוב באותה שמלת הקיץ שלי הקצרה והקרה תקוע בירכי המדממת.

סיפרתי למדריכה, בכמה מילים, על מה שקרה לי. היא רצתה שאני אפגוש את מנהל האופרה, אך לא יכולתי. ברחתי והסתגרתי בשירותים. היא ביקשה ממני, באמצעות החברה שליוותה אותי, לשלוח למנהל את הסיפור בכתב, היא חשבה שזה חשוב עבור סיפור תולדות האופרה. היא הייתה מופתעת מאוד לדעת שבמשך השנים הנוראות של המלחמה ייצרו פאות נוכריות עבור תיאטראות בפריז.

הרבה זמן עבר עד שיכולתי להעלות על הכתב סיפור זה.

**יפה בן ישר**

חשוון 5760 אוקטובר 1999

## שעת הדואר ב-LE MASGELIER

**טירת ה, Masgelier - נמצאת במחוז Creuset**

**הטירה נשכרה בידי האוז"ה, כדי לקבל את פניהם של ילדים יהודיים אשר נפרדו מהוריהם. היא הייתה מבנה ישן אך מרשים מוקף גן נוי.**

**הטירה נתנה, עד אוקטובר 1943, מחסה לילדים שהגיעו מכל רחבי צרפת ובעיקר ממחנות גירס וריזואלט שמהם הוצאו בידי האוז"ה.**

"מעט לעת הורשו הורים שהיו כלואים במחנות בצרפת, לכתוב גלויה (שעברה צנזורה).

חלוקת הדואר נערכה במהלך ארוחה, בשקט של חדר האוכל ובציפייה דרוכה.

גלויות אלו האירו את חיי הילדים הקטנים והיוו אוצר אמיתי שאותו יכלו לאחסן בתאיהם האישיים.

לעומת זאת, עלול היה רגע זה להיות מפחיד כאשר המכתב המצופה לא הגיע.

הדבר עורר שאלות, עצב, התכנסות עצמית. אפילו טירוף, כאשר הייאוש פגע בברנרד הקטן והרגיש

בן ה-7 או ה-8 ועורר בו תחושת נטישה.

לעתים קרובות היה צורך "לפברק" דואר, שתדירותו הלכה ופחתה עד לשקט מוחלט.

בימי חמישי, היום השבועי החופשי מלימודים, ענו הילדים על מכתבים,

פעולה שהפכה לחלק קבוע מתוכנית אותו יום.

היו מכתבים שאף שנכתבו בחריצות רבה, לא נשלחו מעולם. וזאת מחוסר נמנעים, שלפני זמן נעלמו

"בחשכת הלילה והערפלים" וכבר לא היו ברי השגה.  
הגדולים מבין הילדים ידעו שהעדר גלויה הוא סיומה של תקווה "...

## עדותה של IRENE MARCHESSOU-SOULIER

מחנכת ב-LE MASGELIER, 1942-43

טבת 5757, דצמבר 1996

## עונת התות השחור

**אשתי קנתה לי צנצנת קטנה של ריבה. בשבילי. צנצנת ריבת תות שחור. היא הביטה בי במבט אוהב מהול בשמחה על ההפתעה שהכינה לי. הבחנתי במבט המצפה לתגובתי. חיוך רחב על שפתותיה גילה כי ידעה שתגרום לי לחוויה משמחת. היא ידעה. סיפרתי לה מזמן את הסיפור על אודות התות השחור:**

זה היה מזמן שהייתי במחבוא, ילד. בשנות המלחמה, שנת 1941, אחרי שהוברחתי מהמחנה. ארגון אוז"ה (OSE) דאג להחביא אותי במעונות ילדים ובמשפחות נוצריות. חזרתי פעמים מספר למעון במונטיניטין, במרכז צרפת, אחרי פרידות קשות מהמשפחות שלמדתי להכיר ולאהוב ואשר הצילו אותי כה הרבה פעמים מהגרמנים בסכנת חייהם.

שם, במעון הילדים, חייתי בין חברים לגורל, ילדים קטנים כמוני, בהשגחת מורים ומחנכים. הערצתי את המבוגרים שסיכנו את חייהם כדי להציל אותנו. אהבתי במיוחד את האחות שטיפלה בי כשחליתי. היא הייתה כל כך עדינה, חמה, יפה. שכחתי את שמה.

הייתי אז בן 7.

היו שם הרבה תותים שחורים. שיחים עבותים. יכולתי לטייל ובצדי השבילים קטפנו את התותים בקבוצות של ארבעה, חמישה ילדים. היה זה עבורנו זמן של אושר כמעט מושלם. הרגשנו לרגע חופשיים. שכחנו לזמן קצר את העבר, וגם את ההווה: ילדים שיצאו מהמחנות, סבלו מהפרידה מההורים, מהאחים, מהמשפחה, ילדים שידעו רעב ויאוש. ילדים קטנים שבכו בלילות, שפחדו מהמחר. לילות נטולי תקווה.

הייתי במונטיניטין כמה פעמים בעונת התות השחור.

העונה האחרונה הייתה העצובה ביותר. חזרתי למעון אחרי שחרור צרפת: ארגון אוז"ה אסף את הילדים, כדי שבני משפחה ששרדו יוכלו לבוא לקחת אותם: אם, אב, אח או דוד, סב או קרוב אחר באו...

קבוצת הילדים הצטמצמה לאט לאט. בסוף נשארתי לבד. איש לא בא לקחת אותי. הלכתי לבדי לקטוף את התות השחור.

כל השנים נשאר טעם התות השחור בפי: הוא חמוץ וגם מתוק.

אשתי החזירה אותי לזמן התות השחור. אני רואה לפני את חברי הילדים. אני רואה בבירור את גב' רוז-הלן, המנהלת של המעון משנת 1944-45, בעת שנשאאתי שם בודד. היינו לילדים.

פגשתי את המנהלת כעבור ארבעים שנה. היא התגוררה בחיפה.



גב' רוז-הלן הפכה פה לורדה. "הו – הובר הקטן", קראה בשמחה שלא ידעה גבול, כשראתה אותי. אני הייתי פה לאהוד.

היא הפכה מיד לבת משפחה, קרובה קרובה. היא השתתפה בכל השמחות. פעמים רבות חזרה וסיפרה עד כמה אהבתי את התות השחור.

**אהוד לב**

דצמבר 1996

## **נסעתי לבירקנאו...**

**רק בן שלוש-עשרה וחצי הייתי כאשר ב-23 בינואר 1943,**

**ראיתי בפעם האחרונה את הורי דרך החלון האחורי של המונית שהסיעה אותי אל תחנת הרכבת של מרסיי (Marseille), אל הרכבת שתסיע אותי לאנמאס (Annemasse), כדי להימלט משם לשווייץ בעזרת הצופים היהודים ובסיוע OSE.**

**אישית, ניצלתי הודות להם. היום אני מפנה מבטי בכאב אל העבר.**

ב-18 בפברואר, 1944, באו הגרמנים והז'נדרמריה הצרפתית לעצור את הורי בכפר קטן במחוז ארדש ולשלחם אל דראנסי (Drancy). ב-7 במרס 1944 יצאו מדראנסי ברכבת מספר 69 לאושוויץ. ב-10 במרס, בתום מסע אמים המתואר בספרו של סרג' קלארספלד, הרכבת נעצרה באושוויץ. קרוב לוודאי שבו ביום הגיעו חייהם לקצם בגיהנום של בירקנאו.

במאי 1945 זומנתי בשווייץ בידי אנשי הצלב האדום, והם יידעו אותי במה שקרה. מן היום ההוא והלאה לא חשתי אלא התכחשות; לא הייתי מסוגל לקבל את הדברים כעובדה. כדי להשלים עם מותו של אדם קרוב, יש לחוות אותו. הוא חייב ללבוש ממשות. מחשבות מבולבלות על טעות אפשרית, אולי על נס, רדפוני. מעולם לא הייתי מסוגל לומר קדיש לזכרם. לא חוויתי דבר מכל המתלווה למוות: ניירת רשמית, קבורה, תפילות וכו'. אלה דברים מוחשיים המאפשרים לחלוף בהדרגה על פני רגעים קשים אלה. לי לא ניתנה כל אפשרות מעין זו. יתום הייתי ללא ודאות של אבל. חיפשתי נואשות את ההתממשות הזאת, ולכן חשבתי שנסיעה למקום ההתרחשות תסייע בידי למצוא מענה לספקותיי.

כאשר נודע לי, בנובמבר 2002, שמתארגנת בקהילת מרסיי, שנמנית עם חבריה לשעבר, נסיעה ליום אחד לפולין, החלטתי להצטרף. מיד לאחר שהחלטתי כך והצטרפתי אושרה, הרגשתי חרדה עמוקה ואימה סוחפת; פחדתי מפני הצפוי לי שם, מפני הלא נודע הזוועתי; תמונות הצטיירו בדמיוני. למזלי אינני לבדי, רעייתי איווט (Yvette) ושתי בנותיי ידעו כיצד לחזק את רוחי ולדבוק בהחלטתי.

ב-24 במרס, 2003. בתום שעותיים ומחצה של טיסה ושעה של נסיעה באוטובוס הנני עומד ליד המבנה הידוע כל כך של הכניסה למחנה בירקנאו. ירדתי מן האוטובוס כדרך שהם ירדו אז מקרון הרכבת. לאחר שעברתי את השער הענקי ומגדל השמירה המתנשא מעליו, מצאתי את עצמי עומד ברמפה שבה נערכה הסלקציה, שם חלפה עליהם באימה ופחד שעתם האחרונה מבלי שידעו זאת, בחלום בלהות של מהלומות, דחיפות, צעקות וגידופים. השתדלתי לפסוע בנתיב הייסורים כדרך שהם פסעו בו, צועד בצעדיהם לעבר המוות האורב במעמקי המחנה. אמי תמכה בלי ספק באבי קטוע הרגל. הנה הגענו לקצה הרמפה.

עומד אני בחורבותיו של תא הגז הארור. לצדי איווט רעייתי. שוב אין זה בשבילי מקום ממשי; לגבי שוב אינו מקום תחת השמש. ובכל זאת העשב צומח כאן שוב. הייתכן שהטבע מבקש למחוק את אשר אירע כאן? אחת הבאות, שהייתה כאן ושרדה, אומרת: "כאן היה רק בוך; לו היה כאן עשב כמו שיש היום, היינו אוכלות אותו!" אחר כך נתקיים הטקס ליד לוח הזיכרון ביהודית-ספרדית (שפת האם של הורי). אני כאן עם איווט, הרב הראשי, יו"ר הקהילה, יו"ר אגודת ניצולי המחנות, החזן, ידידי בני מרסיי. שרים 'אל מלא רחמים'. אומרים 'קדיש', ולפתע אני קולט: אבא, אמא, הלוויה שלכם לא הייתה שונה מזה.

מסע זה הייתי חייב לערוך. ובכן, עשיתי זאת! אני כאן, משתתף, ואני חווה סוף כל סוף רגע זה שהיה כה חסר לי. סוף סוף אני חש את מותם כעובדה ממשית.

סוף סוף אני יכול לחשוב עליהם כיתום אמיתי. אולי אוכל סוף סוף לשבת שבעה...

**ג'אקי מוקאט**

חשוון 5764 אוקטובר 2003

## **קדיש**

**מעולם לא בכיתי על אובדן הורי**

**מעולם לא יכולתי לאמור קדיש**

**מעולם לא יכולתי להבין את מותם שאין לדמותו**

**מעולם לא הבינתי את אין אנושיות הורגיהם**

**הורי קבורים בשמיים**

**חלקם בקבר של שישה מיליון נשמות**

**אנשים טובים ופשוטים סיכלו את מותי**

**אנשים אצילים אימצו אותי לילדם**

**משפחתי הקמתי, נאהבת ואוהבת**

**אמות וסביבי מלאכים ואומר קדיש**

הרברט אודנהיימר. היבר אודנהיימר. היבר אודה. הרברט לב. (Loeb) אהוד לב.

נולד. גורש. במחנה. יתום. במסתור. ניצל. אומץ.

נשוי. אב. סב. ימות. בניו יאמרו עליו קדיש.

תענית י' בטבת, יום הקדיש הכללי – 19 בדצמבר 1999

**אהוד לב**

ניסן 5760, אפריל 2000